

Tullio Ilomets ja Akadeemilise Muinsus- kaitse Seltsi vilistlasklubi

MATTI LAAN

Sissejuhatus

Tullio Ilometsa pikaajalist ja laiahaardelist tegevust on iseloomustatud mitmeti: ülikooli sammas, Tartu vaimu varahoidja ja pooliroonilise enesehinnangu järgi – kolikorjaja Ilomets. Meile, Akadeemilise Muinsuskaitse Seltsi (edaspidi AMS) vilistlasklubi liikmetele oli ta „meie president“. See mitteformaalne epiteet väljendas eelkõige lugupidamist tema aatelise ja järjekindla tegevuse vastu. Alljärgnev baseerub suuresti 2004. aastal ilmunud kogumikul,¹ AMS-i vilistlasklubi päevikutel ja nendega seonduvatel, Tullio Ilometsa kogutud säilikutel, mis on osaliselt jõudnud arhiivi.² Aastakümneid tagasi kirja pandud sündmuste ülevaadetes on rõhuasetused mõneti erinevad nüüdsest, kuid üllatavalt paljud probleemid on endiselt aktuaalsed. Kuna klubi tegevus kuni 2004. aastani on detailselt kirjas ülal viidatud kogumikus, on klubi tegevusest selle ajani alljärgnevas esitatud vaid olulisemad faktid. Minu valik rohkem kui kolmel aastakümnel toimunust on aga paratamatult subjektiivne.

---

¹ *Muinsushoidjad. Akadeemilise Muinsuskaitse Seltsi vilistlasklubi 1989–2004*, koost Ille Palm (Tartu, 2004).

² Rahvusarhiiv. RA, ERA.5737, *Akadeemiline Muinsuskaitse Selts* (dokumendid korrastamata), klubi päevikud ja Tullio Ilometsa kogutud materjalid.

Joonis 1. Tullio Ilomets „kolikorjamise“ algaastail (fotograaf teadmata).

Eellugu

Huvi ajaloo ja kõige möödunu vastu oli Tulliol juba väikesest peale „sellepärast, et minu ema oli selline, kes teadis vanadest aegadest ja inimestest“. Juba 1960. aastate algul alustas ta koos mõttekaaslastega teadusajalooliselt huvitavate ning oluliste esemete kogumist. Paraku ei leidnud sellelaadne tegevus ülikoolis alati mõistmist ja toetust, kuid just Tullio visadus viis selleni, et tolleaegne füüsikust rektor Fjodor Klement (Tullio Ilomets: „...me ju ühe teaduskonna inimesed!“) eraldas museaalide hoiustamiseks peahoone pööningul endise kartseri ruumid. Baas oli loodud ja 1976. aastal allkirjastas rektor Arnold Koop ülikooli ajaloo muuseumi asutamise määruse. Aastal 2000 ütles rektor Jaak Aaviksoo: „Ei ole väga palju ülikoole, kes suudaks omada niisugust ülikooli ajaloo muuseumi.“

1980. aastate lõpul oli muinsuskaitseliikumisel täita ühiskonda ülesäratav roll. Tartu Ülikoolis peeti Akadeemilise Muinsuskaitse Seltsi asutamiskoosolek 23. septembril 1987, mil toleaeegse keemiahoone ringauditooriumisse kogunes 247 registreeritud osalejat. Seltsi esimeheks sai ajaloolane Sulev Vahtre, aseesimeheks Tullio Ilomets, tulevase vilistlasklubi liikmetest kuulusid volikokku Mati Haas ja Ille Palm. 29. septembril järgnes Arnold Koobi kiri Tartu linna kultuuriosakonnale: „AMS-i asutamine eesmärgiga uurida ja kaitsta Eesti kultuurimälestisi.“ ENSV asemel oli kirjas juba Eesti, kuid seltsi esimehe Sulev Vahtre andmestik sisaldas sõna „parteiitu“ – st ta ei olnud NSV Liidu kommunistliku partei liige. See oli tüüpiline nõukogudeaegne kantseliit. Need kaks kildu, segu uuest ja vanast, olid vägagi iseloomulikud tolele üleminekuajale.

Aprillis 1988, neil sinise ja musta ja valge taasilmumise päevadel oli AMS-i hiilgehetk ja sellele järgnes kiire hääbumine. See hääbumine on mõistetav – oli avanenud suur hulk uusi tegevusvaldkondi, kuhu kaasati seltsi senised üliõpilastest liikmed. AMS-i teine aastapäev oli tema senisel kujul eksisteerimise lõpp. Sel aastapäeva üritusel võttis sõna ka Tullio, üks tema väljendatud seisukoht on aktuaalne tänini: „Muinsuskaitse probleemideks on majanduslik seis ja harimatus.“

Seda harimatust ning rahapuuduse kasutamist ettekäändena muinsuskaitse vajaduste eiramiseks kohtame ka nüüd, 34 aastat hiljem, ja paraku – masendavalt palju.

Vilistlasklubi asutamine, liikmeskond, tegevusvaldkonnad

1988. aasta sügisel oli selge, et senise AMS-i lõpp on lähedal ja vaja on teha uus AMS, sest ülikooli muinsused vajavad kaitset. Sel eesmärgil kogunenud initsiatiivgrupi nõupidamistel leiti, et uue AMS-i tuumiku võiksid moodustada ülikooli vilistlased, siit ka meie tulevane nimi – AMS-i vilistlasklubi. Tagasivaatavalt võib öelda, et vilistlasklubi on ainuke senini eksisteeriv AMS-i osa, st vilistlasklubi ongi AMS.

Initsiatiivgrupp otsustas, et klubi asutamiskoosolek toimub 11. jaanuaril 1989, osalemiskutseid saadeti üle 200. Toda aega oma materiaalse „võimalustega“ iseloomustav detail oli kirjaümbrikute hankimise raskus – müügil neid lihtsalt polnud!

Joonis 2. AMS-i vilistlasklubi „vedajate“ tandem Tullio ja Ille. Fragment Tullio Ilometsa 90. sünnipäevale pühendatud koosviibimise pildilt (Andres Joala foto).

Asutamiskoosolek 89 osalejaga peeti TÜ raamatukogu konverentsisaalis. Osalejad esindasid paarikümnet eriala, kusjuures siin on mõistet „eriala“ kasutatud tema kõige laiemas mõttes, nt filoloogi alla mahub inglise, eesti jm filoloog. Esindatud erialade paljususes oli ja on meie klubi tugev külg.

Oli hulgaliselt sõnavõtte, Ille Palm andis ülevaate muinsuskaitseliikumise seisust Eestis, Tullio Ilomets rõhutas, et Eesti Muinsuskaitse Selts on kõige aatelisem selts, kelle põhisih on Eestimaa ajaloo ja muinsuste väljaotsimine, säilitamine ning kättesaadavaks tegemine. Arutelu tulemusena otsustati ühehäälselt toetada klubi loomist. Esimeheks otsustati valida Tullio Ilomets.

Algne klubi tegevuskava nägi ette 12 töösuunda, neist olulisemad/elujõulisemad on olnud:

- töö muinsuskaitsega seotud objektidel, nagu ehitised, surnuaiad jm;
- mälestuste kogumine, lindistamine ja sellega seonduv;
- muinsuskaitsealane teavitustöö, avalikud pöördumised;
- loenguline töö muinsuskaitse ja sellega seonduvates valdkondades;
- ekskursioonid kultuurimälestiste tundmaõppimiseks;
- klubiline (seltskondlik) töö.

Aegade jooksul varieerusid enim tähelepanu pälvinud töösuundad, muutus ka klubi aktiivsete liikmete arv. Mingi ettekujutuse muutustest annab klubi aastapäevadel osalenute arv: klubi 15. aastapäeval 2004. aastal oli osalejaid 40, 2008. aastal oli meid 24, 2014. aastal – 21 ja 2022. aastal, klubi 33. aastapäeval – 17. Liikmete arvu langus viimasel 15 aastal on seotud eelkõige meie suhteliselt kõrge keskmiise vanusega.

Jõudumööda on klubi üritustel kaasa löönud kõik liikmed, kuid nii otseselt kui kaudselt on meie „vedajaks“ olnud tandem Ille Palm

– Tullio Ilomets. Ilma nende panuseta olnuks küsitav klubi senine eksistents.

Algaastatel oli klubi tegevus tormiline: nt 1989. aastal toimus 28 üritust, löödi kaasa mh Raadi mõisa koristustöödel ja Jaani kiriku taastamisel.

Oluline on AMS-i tegevus kalmistute korrastamisel ja hooldamise algatamisel. Vana- ja Uus-Jaani kalmistut, kuhu on maetud ülikooli ja Eesti kultuuriloo jaoks olulisi inimesi, rüüstati tugevasti 1940.–50. aastatel. Kuigi seoses ülikooli juubelitega oli haudade taastamine alanud juba varem, sai pärast Eesti taasiseseisvumist aktuaalseks hoolduse ja valduse küsimus. Klubi liikmed viisid end kalmistute problemaatikaga kurssi mitmetel õpperetkedel ja tööõhtutel. Tullio Ilometsa juhitud tegevus päädis ettepanekuga tunnistada ajaloomälestiseks 80 ülikooli kunagise professori hauda. Linnavalitsuse otsusega anti need hauad 2001. aastal tasuta ja tähtajatult ülikooli valdusse.

Mälestuste kogumine

Juba klubi loomisel oli selge, et arvestades liikmete vanuselist struktuuri, on mälestuste kogumine peamine praktiline tegevus. Valdavalt peeti silmas ülikooliga seotud inimeste mälestuste talletamist.

Algaastatel tegelesid kogumisega mitmed klubi liikmed, kuid edaspidi salvestas ja litereeris mälestusi vaid Ille Palm (61 salvestust, nendes fikseeritu on leidnud kasutamist kuues raamatus). Eri liselt tuleb esile tõsta tööd meditsiiniprofessor Herbert Normanni ülimahuka mälestusmaterjali kättesaadavaks tegemisel avalikkusele. Professor Normanni märkmed sisaldavad detailset informatsiooni Tartu jt kalmistutel kujunenud olukorrast Teise maailmasõja järel ja nende märkmetega hakkas Ille Palm tegelema vajadusest hankida teavet rüüstatud kultuuriloolistest haudadest. Selgus, et märkmete kaal ei piirdu kalmistuid käsitleva temaatikaga, tegemist on poolt sajandit hõlmava väga laiahaardelise dokumendiga. Kirjeldused olukorrast sõjajärgses ülikoolis ja ühiskonnas tervikuna on unikaalsed ning tegemist pole vaid faktide kogumikuga, sinna pikitud pöördu mised ajalukku ja ka kultuurisündmuste hinnangud näitavad, et

Joonis 3. Vilistlasklubi Herbert Normanni haul 2. novembril 2021 (Matti Laane foto).

Herbert Normann oli harvakohatav erudiit. Ille Palmi tehtu lubas edasist märkmete ettevalmistamist publitseerimiseks. *Akadeemia* toimetaja Mart Orav lisas Herbert Normanni päevikule hulgaliselt isikuandmeid ja praeguseks (mai 2022) on „Tants teadmatusse. Päevik 1944–1961“ ilmunud juba ajakirja 46 numbris.³

2021. aasta 2. novembril, hingedepäeval kogunes Herbert Normanni korrastatud kalmule koos rektori, linnaepea, korporatsioon Revelia auvalvega jt ka vilistlasklubi esindus. Ille Palm rääkis Herbert Normanni otsingutest tema noorpõlves. Paar nädalat hiljem rääkis Ille Revelia rahvale samal teemal juba põhjalikumalt.

Pöördumised

Pöördumised muinsuskaitse küsimustes nii ülikooli juhtkonna, linnavõimude kui ka avalikkuse poole olid Tullio õlul, õigupoolest juba ammu enne vilistlasklubi tekkimist. Klubi nimel pöördumistes tulid probleemipüstitus ja sõnastus sagedasti Tulliolt, aga alati kasutas ta meie-vormi, st „me peaksime pöörduma“. Järgnev loetelu moodustab vaid väikese osa tehtud muinsuskaitsealastest ettepanekutest ja nende tulemustest.

³ Herbert Normanni isikufond asub TÜ raamatukogus, tema mälestuste ilmumine ajakirjas *Akadeemia* sai alguse 2018: Herbert Normann, „Tants teadmatusse. Päevik 1944–1961“, *Akadeemia*, 6 (2018).

1989 – Pöördumised Austraalia, USA ja Kanada eestlaste poole eesmärgiga koguda mälestusi Tartu ülikoolist. Adelaide'i eestlas-kond teatas oma toetusest.

1992 – Toetuse taotlemine keemik-restauraatori stažeerimiseks Oulus eesmärgiga kasutada omandatud oskusteavet Jaani kiriku restaureerimisel.

1996 – Pöördumine ülikooli juhtkonna poole kujundamiseks ühtset ülikooli muuseumide poliitikat. Probleem leidis lahenduse.

1998 – Pöördumine AMS-i nimel Eesti presidendi, valitsuse, riigikogu ja kõigi kaaskodanike poole: „Me pole nõus /.../ seaduseel-nõuga, mis annab kodakondsuse automaatselt, isegi ilma eesti keele oskust nõudmata, kodakondsuseta isikute lastele.“ See temaatika kipub jälle ja jälle aktuaalseks saama.

1999 – Kiri kultuuriminister Signe Kivile Jaan Tõnissoni ausam-ba kõrval oleva müüriosa säilitamisest. Müür on alles.

2001 – Takistamiseks Kadriorus asuva Jaan Poska maja ärastamist ja lagunemist, moodustati Jaan Poska mälestusfond, mille töösse andis oma panuse ka Tullio Ilomets. Ja nagu ikka muinsuskaitsete probleemide puhul, oli tähtsamate vastasseisu põhjuste seas raha: „Kust te raha võtate? Näidake seda pangaarvel, palun!“ Saaga Jaan Poska majaga kestis kümme aastat, restaureeritud maja avati 2008. aastal.

2007 – Klubi volitas Tullio Ilometsa koostama pöördumist toeta-maks seisukohti, mis käsitlevad eestikeelse hariduse arengut. See võitlus jätkub.

Loengud ja õppekäigud

Enamasti olid klubi liikmed muinsuskaitse valdkonnas iseõppijad ja seetõttu olid eneseharimises väga tähtsad ettekanded, mida esitasid nii kutsutud lektorid kui ka klubi kaasliikmed. Loenguline töö oli eriti tähtis 1990. aastail, mil avanes juurdepääs seni suletud allik-materjalidele ja oli võimalik avalikult arutleda senistel tabuteema-del.

Arvukalt tehti ringkäike Tartu kultuuriloolistes piirkondades, muuseumiretki, jalutuskäike Tartu kalmistutel.

Väga populaarsed olid Eesti eri piirkondi hõlmavad õppekursur-

sioonid, kokku 17, mis ulatusid Paldiskist Saatseni ja Narvast Tahkurannani. Marsruudi valmistasid ette ja tegid ka giiditöö klubi liikmed, aga rektorilt raha taotlemine bussi tellimiseks oli Tullio kanda ja ta oli eranditult edukas.

Klubiline tegevus

Ka need klubi liikmed, kes igapäevaelu tõttu said harva käia klubi paljudel üritustel, olid kohal meie aastapäeva tähistamisel iga aasta 11. jaanuaril. Aastate jooksul koguneti erinevates kohtades, kuid päevakord oli tavapärane. Laud kaeti kaasatoodud söögi ja joogiga, Tullio hoolitses selle eest, et laual ei puuduks šampus. Oma avakõnes õnnitles Tullio kaaslasi ja andis ülevaate aasta jooksul tehtust. Umbes pooltel juhtudel võrustasime kutsutud külalist, kelleks oli inimene, kes nii või teisiti oli seotud ülikooli, linna või riigi muinsuskaitse probleemidega. Mõned meie külalistest: Jaak Aaviksoo, Andrus Ansip, Krista Aru, Peeter Tulviste, Trivimi Velliste. Kohustuslik oli külaliste „katsumine“, st vastamine muinsuskaitse ja külalise positsiooniga seonduvatele küsimustele, mille seas oli nii tõsiseid kui ka lihtsalt nutikust eeldavaid. Tuleb tunnistada, et kõik külalised läbisid selle proovi ja said ka klubilt vastava tunniskirja. Külalised esinesid sõnavõttudega, näiteks Trivimi Velliste 1999. aastal: „... kõrgeim muinsus, mida peame kaitsma, /.../ on eesti rahvas, eesti rahva meel ja keel.“

Ja siis järgnes üldine diskussioon aktuaalsetel teemadel ja lähituleviku tegemistest. Kui jõuti probleemini, mille lahendamiseks oleks oluline ka AMS-i sekkumine, sõnas Tullio: „Me peaksime pöörduma,“ ja võttis selle töö enda peale.

Päevikuid sirvides paistavad mõned probleemid praegu, 2022. aastal eelajaloolisena. Nii jäi klubi teise aastapäeval päevakava pooleli, sest päeviku järgi „bussiliiklus Tartus lõppes kl 19“. Neljandal aastapäeval oli päevakorral: „Mida teha Tartu vanglaga, Rostovtsevi ülikooliga, Kivisillaga, Jaani kirikuga, kuhu ehitada ERM?“ Jah, üht-teist on nende aastatega muutunud.

2016. aasta aastapäeval oli Tullio Ilometsa mure seotud ülikooli museaalide hoiutingimustega, Krista Aru rääkis ERMi ehitusest ning Jaan Tõnissoni maja probleemidest.

Joonis 4. Klubi esimese aastapäeva tähistamine 11. jaanuaril 1990 peahoone keldris asunud kohvikus Sophokles (Andres Joala foto).

Esmakordselt ei olnud Tulliot kohal 2017. aasta jaanuaris, ta saatis tervituse. 2018. aasta augustis Tullio Ilomets lahkus jäädavalt.

2020. aasta 11. jaanuaril tähistasime klubi 31. aastapäeva Ugala korporatsiooni ruumides. Klubis oli tunda teatud peataolekut – Tullio oli lahkunud, Ille deklareeris, et ta lõpetab klubi töös osalemise (tegelikult jätkas ta üsna aktiivset tegetsemist) ja oma rolli mängis ka liikmeskonna üha suurenev keskmine vanus. Me püstitasime hamletliku küsimuse: olla või mitte olla? Õhtu kulgedes arvamus klubi tegevuse lõpetamisest või jätkamisest muutus nii mõnelgi ja ühiseks otsuseks oli – jätkame!

Kokkuvõtvalt leidsime

- Senisel „projektipõhisel“ kujul (st püstitame mingi eesmärgi ja püüame selle nimel tegutseda) me ei jätkka, jõudu ja ettevõtmist lihtsalt pole.
- Lähitulevikus paneme põhirõhu klubilisele tegevusele – saame kord kvartalis kokku ja keegi meist teeb ettekande teemal, mis võiks osalejatele huvi pakkuda (muinsus jms).

Joonis 5. AMS-i vilistlasklubi 13. juulil 2021 Tullio kalmul (Mari Habichti foto).

Joonis 6. Klubi 33. aastapäeva tähistamine 21. aprillil 2022 *Ugalas* (Andres Joala foto).

Kokkuvõte oli seega Colas Breugnon'i laadis optimistlik: „Elame veel!“

Edasise tegevuse pani aga paika koroonaviirus oma laineharjadega. 32. aastapäeval me kokku ei saanud, kuid palaval 2021. aasta juulikuu 13. päeval, kui Tullio sünnist möödus 100 aastat, kogunesime Raadil tema kalmul.

Sama aasta 18. juulil oli Tulliole pühendatud üritus Koerus, kus oli kohal ka klubi viieliikmeline esindus. Illele anti üle Tullio muinuskaitseauhind, millele järgnes Ille sõnavõtt.⁴

Ka 33. aastapäeva tähistamise lükkas koroonaprillikuusse. Meid oli kohal üllatavalt palju ja hea tuju hoidis üleval mõttekaaslaste jälleägemisrõõm. Juttu oli Sanatooriumi pargist⁵ ning pikkade aastate jooksul meis ja meie ümber toimunud. Oli pikk ja õdus koosviibimine.

Tagasivaatavalt võiks küsida, kas meie AMS-i vilistlasklubi on möödunud pika aja jooksul järginud neid põhieesmärke, mis sai püstitatud 1987/88. aastal. Mulle tundub, et me oleme olnud tublid: oleme harinud ennast ja jaganud oma teadmisi teistele, oleme püüdnud parandada maailma.

Isiklikku: ühismälestused ja -tegemised Tullioiga

Minu ülikooliaastate kõige vapustavam elamus oli ülikooli peahoone põleng. Ei, me ei kohtunud Tullioiga tol 1965. aasta 21. detsembril, kuid me tegutsesime samal ajal põlevas peahoones päästmaks seda, mida veel päästa sai. Kolmes sama pealkirjaga kirjutises⁶ meenutavad põlengut Tullio Ilomets, Kalju Kudu ning põlengu ajal üliõpilased olnud Henn Voolaid ja Matti Laan. Tullio Ilomets ja Kalju Kudu on kirjeldanud täpsemalt hävinud väärtusi, meie mälestustes olid esiplaanil emotsioonid, me olime terve see päev mingis erilises šokiseisundis. Heites nüüdki pilgu auala laele, meenub ikka veel, kuidas me 1965. aasta 21. detsembri õhtupoolikul „olime aulas: pea kohal oli hämarduv,

---

⁴ Ürituse lindistus: https://www.youtube.com/watch?v=3N1dH_hbk6o (20.10.2022).

⁵ „Jälle Sanatooriumi pargist“, *Tartu Postimees*, 3. mai 2022.

⁶ Tullio Ilomets; Matti Laan ja Henn Voolaid; Kalju Kudu, „Meenutusi Tartu Ülikooli peahoone põlemisest 21. detsembril 1965. aastal“, Lindistas ja litereeris Ille Palm, *Tartu Ülikooli ajaloo muuseumi materjale (Tartu Ülikooli ajaloo küsimusi)*, XXXI (Tartu, 2001), 209–214; 215–224; 225–226.

Joonis 7. Põlenud aula paar päeva pärast 21. detsembril 1965 (Hillar Uiho foto). Ukseavast vasakul olevas nišis paikneb praegu figuraalkompositsioon „Noormehed haavatud võitlejaga“.

kuid selge taevas, tähed paistsid“. Aula taastati nende aegade kohta üllatavalt kiiresti ja 27. detsembril 1967 joonisel 7 oleva koha lähedal, õnnitles rektor meid, füüsikuid, ülikooli lõpetamise puhul.

Vahetu koostegutsemine Tullioiga oli seotud aga restaureerimisega. Kuna ta tegeles ka keemikute-restauraatorite õpetamisega, oli ta hästi kursis konserveerimisvaldkonna arenguga. 30–40 aastat tagasi hakati erinevate taieste puhastamiseks kasutama lasereid. Võrreldes traditsioonilise mehaanilise ja keemilise meetodiga oli laserpuhastamisel hulk eeliseid ja Tullio nägi sel meetodil perspektiivi Jaani kiriku terrakotaskulptuuride puhastamisel neile sadestunud keskkonnasaastast. Tullio teadis, et minu kodulabor, gaaslahenduslabor tegeleb võimsate laseritega ja 1990. aastate lõpus kaasas ta meid etapiviisilisse uuringuprogrammi. Riistvaraliselt oli meie laboril kõik olemas, v.a sobiv laser. Selle kallihinnalise seadme hankimiseks oli vaja rektori tuge ja selle Tullio Jaak Aaviksoolt ka sai. Ja siis alustasime samm-sammult kogemuste omandamist.

Meie esikobjektiks oli purunenud ja seejärel EPO liimiga oskamatult kokku lapitud Berzeliuse marmorkuju. Joonise 8 järgi oli tulemus paljulubav. Järgmine eesmärk oli ülikooli kunstmuuseumi sein-

Joonis 8. Keemik Berzeliuse kuju: heledamad ribad on lasertöötuse tulemus (Ove Maidla foto).

te värvianalüüs, mis võimaldas vanemteadur Peeter Parisel määrata kasutusel olnud värvipigmente. Need julgustavad tulemused lubasid mõelda terrakota peale ja me tutvustasime meetodit Kaur Altoale, kelle suhtumine oli kergelt ebalev. Saatuslikuks edasistele sammudele sai aga laserpuhastamisele pühendunud inimese ootamatu loobumine. 20 aastat hiljem tuleb konstateerida, et ehkki Jaani kirik on juba veerand sajandit päästetud, pole veel lõpetatud terrakotaskulptuuride konserveerimist.⁷ Kuid tundub, et tunneli lõpus paiskab valgus – 2021. aastal alustasid keemikud koostöös füüsikute ja kunstiakadeemia rahvaga laserpuhastamise taaselustamist Eestis ja tahaks loota, et ükskord jõutakse ka terrakotani.

Tullio kabinet vanas keemiahoones oli omaette elamus. Jõudmaks uksest tema aknalähedase töölauani tuli liikuda kikivarvul ja kül

⁷ Enriko Talvistu, „Kirglike valimishüüdude kummutamine“, *Tartu Postimees*, 29. oktoober 2021.

Joonis 9. 2017. aasta: 1962. aastal ülikooli astunud füüsikud oma vanas auditooriumis (Jaan Aija foto).

ees, sest ruum oli pilgeni täis ürikuid ja õrnu muinsusi. Asjasse pühendamatu silmis oli tegemist totaalse kaosega, milles aga Tullio orienteerus suurepäraselt. 2009. aasta kevadel, keemikute hoonest kolimise käigus oli meil, klubiliikmetest abilistel, võimalus selles veenduda. Tullio teadis, kus mis paikneb – „vaata sinna kapi otsa“ – ja milline on eseme edasine saatatus – „see läheb ajaloo muuseumi, see aga läheb Järvakandi muuseumi“. Tõeliselt hämmastav oli aga iga esemega kaasnev taustinfo: milleks, kust pärineb, millal, kes on looja jne, jne.

Ka ülikooli peahoone hingeelu läbi aegade tundis Tullio Ilo mets paremini kui keegi teine. Tõdesin seda uuesti, kui tegin mõttes Tullioiga kaasa kolmetunnise detailirohke rännaku läbi peahoone kolme korruse ja kahe sajandi.⁸ Mõned repliigid sellel teekonnal: „See auditoorium on samasugune nagu 1809. aastal; 1859. aastal tehti siia uks; 1950. aastal hoiti selles seifis plaatina.“

⁸ 2012. aasta lindistus: Tullio Ilo mets peahoone minevikust <https://www.uttv.ee/naita?id=9959> (26.10.2022).

Ja siis kergelt iroonilised repliigid, mis seonduvad peahoone tänapäevase staatusega: „Näe, siin peetakse veel loenguidki; see auditoorium on nüüd putkadeks jaotatud.“ See viimane repliik tähendas, et kunagine avar auditoorium, mille seintel olid meie kuulsate eelkäijate bareljeefid, on nüüd jaotatud ametnike boksideks.

Peahoone parem tiib kuulus algul keemikutele ja füüsikutele. Nii Tullio kui ka minu õpinguteaastail, seda küll *ca* 15-aastase ajaintervalliga, kulgesid selles tiivas, kus on säilitatud kaks amfiteatri tüüpi auditooriumi, sest vastavalt Tulliole – „vanade asjade hõng peab jääma“. Ja tõesti, seda hõngu on, aga midagi on ka puudu. See on muinsuskaitse igavene probleem: mida hoida ja millel lasta minna.

Lindistuse lõpukaadris on rahulolevalt naeratav Tullio Ilomets. Ta nagu tahaks öelda piibelliku lause: „Ma olen head võitlemist võidelnud.“

Ja see ongi nii.

Matti Laan, *dr*, on Tartu Ülikooli füüsika instituudi emeriitdotsent ja endine gaaslahenduslabori juhataja ning AMS-i vilistlasklubi liige.

Tullio Ilo mets and the Graduates' Club of the Academic Heritage Society (AMS)

Matti Laan, Member of the AMS Graduates' Club

An important part of Tullio Ilo mets' comprehensive activities was the collection, preservation and systematisation of the heritage of the University of Tartu. The information communicated here is based on previously published articles, archival documents and my personal memory.

Already six decades ago, Tullio Ilo mets, together with like-minded people, began collecting items that were interesting and important from a scientific and historical point of view. It was Tullio's persistence that led Rector Fjodor Klement to allocate rooms in the main building of the university for the storage of artifacts. In 1976, Rector Arnold Koop signed the decree establishing the university's history museum. Today we can say, as Rector Jaak Aaviksoo did in 2000: "There are not many universities that can have such a university history museum."

In the late 1980s, the heritage movement played an important role in the awakening of the Estonian society. In September 1987, the founding meeting of the Academic Heritage Society (AMS) was held at the University of Tartu. Tullio was the vice-chairman of the society. For a number of reasons, the student body of the AMS quickly faded away, and it became necessary to establish a new AMS to protect the heritage of the university. It was found that the core of this new AMS could be formed by university alumni, hence our name – the AMS Graduates' Club. Nowadays, our club is the only part of the AMS that still exists, i.e., our club is the AMS.

The founding meeting of the club took place on 11 January 1989. The participants represented twenty different academic specialties, which was and continues to be the strength of our club. Our first and only president was Tullio Ilo mets.

The areas of work that received the most attention varied; the most important tangible activities of the club have been working on objects related to heritage protection (buildings, cemeteries, etc); col-

lection of memories; providing information related to heritage protection and public appeals; lectures; and excursions to learn about cultural monuments; the Club's social activities.

Memory collection was mostly aimed at people related to the university. This work was mainly carried out by Ille Palm; a number of her recordings have been used in six books. We should especially emphasise efforts to make available to the public the voluminous memoir material of Professor of Medicine Herbert Normann.

As far as possible, everyone has contributed to the club's various events, but both directly and indirectly, the tandem Ille Palm/Tullio Ilomets has been our engine. Without their contribution, the continued existence of the club to this day would be questionable.